

سازمان وکالت و نقش آن در عصر ائمه علیهم السلام
محمدرضا جباری، قم: مؤسسه آموزشی و
پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۲ (چاپ دوم)،
۷۶۴ صفحه.

محمد حسین شهری

دشواریهای شرایط اجتماعی - فرهنگی - سیاسی پیرامون امامان معصوم علیهم السلام محدودیتهای زیادی برای آن بزرگواران پدید آورد. از سویی، پیام حق امامت آن حجتهای خدا به گوش برخی از افراد حق پذیر می رسید و آنان در برابر این پیام، تسلیم می شدند و از سوی دیگر، این محدودیتهای روز به روز افزایش می یافت. حال می توان دشواری وضعیت را بدین صورت ترسیم کرد: وقتی برای یک فرد شیعه که در همان شهر محل اقامت امام علیهم السلام زندگی می کند و نشانی خانه حضرتش را می داند، ارتباط مستقیم با آن امام همام مقدور نباشد، چگونه برای فردی دیگر در دورترین نقاط، این ارتباط مقدور باشد؟ (ص ۴۷ - ۵۵)

این عامل، یکی از مهم ترین عواملی است که سبب شد تا امامان معصوم علیهم السلام، در موارد زیادی ارتباط خود با شیعیان را از طریق افرادی به سامان آورند که به آنها عناوین مختلف اطلاق می شد؛ از جمله: باب، وکیل، سفیر، نایب، قیم. (ص ۳۵ - ۴۵) البته بیشترین شهرت را در این میان، کلمه «وکیل» دارد. بدین رو، در تحقیقات تاریخی متأخر، مجموعه مطالب در مورد وکلای امامان معصوم علیهم السلام را تحت عنوان «سازمان وکالت» آورده اند؛ گر چه مطالب مربوط به این افراد واسطه، در آثار متقدم شیعی آمده است؛ از جمله: چهار کتاب اصلی علم رجال (رجال کشی، رجال نجاشی، فهرست و رجال، هر دو از شیخ طوسی)، کافی (اصول و فروع)،

کمال‌الدین صدوق، کتاب الغیبة شیخ طوسی؛ که منابع اصلی نویسنده در تألیف کتاب «سازمان وکالت» بوده‌اند. (ص ۲۴-۳۳) به جز این منابع، در کتابهای دیگر قرن چهارم تا ششم، مطالبی در این مورد آمده است که نام و توصیف آن منابع در کتاب آمده است. (ص ۳۳-۳۵)

در مورد قلمرو فعالیت سازمان وکالت، به بیش از سی نقطه در روایات اشاره شده که نویسنده آنها را تحت عنوان چهار حوزه جغرافیایی اصلی آورده و ذیل هر یک، به رویدادهای مربوط به آن نقاط پرداخته است. (ص ۷۱-۱۴۸)

فصل چهارم کتاب به ساختار و شیوه عملکرد سازمان وکالت می‌پردازد؛ از جمله: تعیین و نصب وکلا، تبیین شخصیت آنها برای شیعیان، مقابله با جریانهای انحرافی مرتبط با وکلا، تبیین وظایف و نظارت بر عملکرد وکلا، تأمین مالی آنها، بهره‌گیری از ابزارهای ارتباطی مناسب و در صورت ضرورت، بهره‌گیری از خوارق عادات. (ص ۱۷۶-۲۵۶)

در فصل پنجم، با وظایف و مسئولیتهای سازمان وکالت آشنا می‌شویم؛ مانند: نقش مالی، نقش ارتباطی، نقش علمی و ارشادی، نقش اجتماعی و خدماتی، نقش جهاد علمی در برابر منحرفان و مدعیان دروغین وکالت، و سرانجام زمینه‌سازی ذهنی شیعیان برای ورود به عصر غیبت. (ص ۲۸۰-۳۴۰) در بررسی این فصل، می‌بینیم که تأکید بر نقش مالی و پررنگ شدن آن در برخی از نوشتارها، هیچ‌گونه وجهت علمی ندارد.

ویژگیهای کارگزاران سازمان وکالت، موضوع فصل ششم کتاب است که نشان می‌دهد آنان تنها پیک مالی برای امامان معصوم علیهم‌السلام نبودند؛ بلکه ویژگیهایی داشتند مانند: معرفت والا نسبت به مقامات ائمه علیهم‌السلام، رازداری، عدالت، نظم، دقت، درایت و... (ص ۳۶۹-۳۹۸)

در فصل هفتم، نامها و ویژگیهای شخصیتی بیست تن از ابواب معصومان علیهم‌السلام و ۸۵ تن از وکلای آن گرامیان به تفصیل، آمده است. این فصل، در نوع خود، دانشنامه‌ای جامع، مستند و خواندنی به شمار می‌آید. (ص ۴۲۲-۶۰۰)

فصل هشتم و نهم، پس از بررسی عوامل بروز خیانت و فساد در برخی از وکلای راستین یا انگیزه‌های ادّعی دروغین باییت و وکالت، حدود ۱۵ تن از آنان را شناسانده است که سران واقفه در شمار آنان جای دارند. (ص ۶۴۲ - ۷۰۶)

در پایان کتاب، ابتدا خاتمه‌ای شامل خلاصه مطالب کتاب (ص ۷۱۳ - ۷۱۶)، فهرست منابع با توصیف کتابشناسی دقیق (۱۶۶ منبع) و سرانجام فهرست اعلام، فهرست مکانها، فهرست فرق و مذاهب آمده است.

این کتاب، در نوع خود، کم نظیر است؛ چرا که یکی از ابعاد زندگی اجتماعی امامان معصوم علیهم‌السلام را که کمتر شناخته شده، مورد بحث قرار می‌دهد. تلاش نویسنده آن در پیشگاه صاحبان مقام ولایت علیهم‌السلام مأجور باد.

نگارنده این سطور، به عنوان نکته‌ای برای چاپهای بعدی کتاب، پیشنهاد می‌کند که در عنوان کتاب، «عصر ائمه علیهم‌السلام» به «عصر حضور ائمه علیهم‌السلام و دوره غیبت صغری» تغییر یابد؛ چرا که بر اساس عقاید و معارف حقّ شیعی، تمام زمانها، زمان ائمه علیهم‌السلام است؛ از جمله بیش از یازده قرن دوره غیبت کبری که موضوع بحث این کتاب نبوده است. البته این خطای مصطلح و مشهوری است که در جاهای دیگر نیز می‌توان دید؛ ولی از چنین کتابی با چنین تلاش و زحمت، انتظار دقت بیشتر می‌رود.

بار دیگر مزید توفیقات نویسنده را در پیگیری پژوهشهای مربوط به عرصه‌های جدید و تبیین ناگفته‌های امامت، از خداوند متعال مسئلت داریم.